
РЕЦЕНЗІЇ

© 2004 р. **П. М. Рабінович**

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВІТЧИЗНЯНА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА І ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ: ВИТОКИ Й ФУНДАТОРИ

“Українська юридична думка” – якби такий вислів довелося прочитати у нашій країні за радянських часів, то його автор ризикував би наразитись на неабиякі проблеми. Та часи міняються. Історія, як то кажуть, усе розставляє по своїх місцях.

І ось з’явився “первісток” унікального шеститомного видання, яке має відтворити саме її – колись обмежувану, подекуди замовчувану чи навіть заборонювану – українську юридичну думку. Перший том її “Антології” містить опубліковані протягом трьох попередніх століть праці з базових, методологічно визначальних наук у системі правознавства [1].

Констатуємо відразу: за умов сучасного переоцінювання наукових доктрин і напрямів вітчизняного загальнотеоретичного правознавства та його методології корисність цієї праці переоцінити неможливо. Вирішальним чинником, що уможливив її підготовку й опублікування, стало, безперечно, утвердження незалежної демократичної української держави. Проте це чинник не єдиний: “Антологію” можна вважати певним підсумком, своєрідним “вінцем” десятирічних пошуків і зусиль, спрямованих на створення повної й об’єктивної історії формування та розвитку українського правознавства*. Результати цієї роботи знаходили відображення у монографічних і довідкових працях історико-наукознавчого характеру, а також використовувались у курсах з історії української правової думки, вперше запроваджуваних з середини 90-х років у провідних вищих юридичних навчальних закладах Львова, Харкова і Києва. Усе це сприяло накопиченню матеріалів і формуванню передумов для створення книги, якій присвячено ці нотатки.

* Ідеться про дослідження Т. Андрусика, В. Бачиніна, Г. Демиденка, О. Копиленка, М. Костицького, Б. Кухти, О. Мироненка, В. Потульницького, Ю. Римаренка, О. Скакун, В. Сокурена, В. Тимошенко, І. Усенка та ін.

Яке значення для розвитку вітчизняної правової науки матиме дана книга – докладну відповідь на це запитання вміщено у ґрунтовному “Нарисі історії розвитку загальної теорії держави і права, філософії та енциклопедії права”, написаному упорядниками й відповідальними редакторами даного тому – доктором юридичних наук В. Д. Бабкіним та кандидатом юридичних наук І. Б. Усенком (с. 9-43). І цю відповідь навряд чи можна чимось доповнити у стислих рамках рецензії. (До речі, не можна не відзначити, що цей “Нарис” є сам по собі монографічним історико-наукознавчим твором, у якому особливо важливою видається характеристика закономірностей і тенденцій розвитку вітчизняної юридичної науки).

А ось на що хотілося б звернути увагу, так це на ті проблеми, яких не могли оминати (а отже – й так чи інакше не розв’язувати) упорядники “Антології”.

Перша. *Критерії відбору вчених, чії праці застосовують на те, аби уособлювати українську юридичну думку.* Визначаючи такі критерії, мабуть, не можна не спиратись на певні – об’єктивовані чи хоча б “імпліцитні” – уявлення (положення) щодо національної ідентифікації будь-яких духовно-ідеологічних феноменів взагалі і гуманітарних та суспільних наук зокрема. Не претендуючи на беззаперечність, дозволимо собі висловити з цього приводу деякі міркування.

У суто етнічному аспекті національність (національна належність) людини – це об’єктивний результат передусім її реальної конкретно-історичної соціалізації. Він виявляється в основному в її соціально (а не біологічно) зумовлених, тобто “вирощених” певним соціумом (а не генами) властивостях. Саме внаслідок цього, по-перше, навряд чи може існувати єдиний, уніфікований еталон (універсальний набір показників) належності людини до певної нації, особливо якщо окремі її частини протягом значного періоду існували у суттєво відмінних соціальних умовах. У

цьому випадку можна говорити про різновиди певної нації (етносу), які є історично рівнозначними і не можуть порівнюватися, а тим більше протиставлятися один одному з погляду національної “чистоти”. А по-друге, людина, яка перебуває, особливо з дитинства, у багатонаціональному середовищі, може засвоювати різні етнокультурні ролі, надбання, здатна ставати носієм декількох (хоч і у різних “дозах”) національно-культурних особливостей, менталітетів. Тому особи, які є носіями властивостей кількох націй (“бінаціонали”), були й нині існують у багатьох країнах, у тому числі й в Україні.

Зважаючи на сказане, можна констатувати, що серед вісімнадцяти “учасників” першого тому “Антології” (Я. Козельський, С. Десницький, П. Лодій, К. Неволін, С. Пахман, М. Ренненкамф, М. Хлебніков, М. Ковалевський, М. Чижов, Є. Трубецької, М. Гредескул, Б. Кістяківський, М. Палієнко, С. Дністрянський, А. Фатєєв, Ф. Тарановський, Є. Спекторський, О. Жилін.) немає таких, які – так чи інакше – не належали б до представників загальнотеоретичного блоку юриспруденції української (хоча зазвичай праці багатьох з них небезпідставно включаються й до “хрестоматій”, “антологій”, “бібліотек” російського загальнотеоретичного правознавства, що інтенсивно видаються нині у Москві та Санкт-Петербурзі).

Друга. *Забезпечення належної повноти представлення в “Антології” цієї частини українського правознавства в усій розмаїтості, “строкатості” її змістових складових.* Задля цього, вважаємо, першочергово має братись до уваги такий показник, як значимість, впливовість праць того чи іншого автора (а іноді, можливо, й оригінальність, самобутність обстоюваних ним поглядів).

Однозначно схвалюючи “набір” учених, чії праці внесено до рецензованого тому “Антології”, можна водночас зазначити, що він міг би бути більш повним, якби до нього увійшли фрагменти книг М. Грушевського (“Початки громадянства (генетична соціологія)”. – Відень, 1921), Р. Бабуна (“Загальна наука про право та державу”. – Київ, 1927), В. Старосольського (“Політичне право”. – Подєбради, 1933-1934), Л. Бича (“Загальна наука права”. – Подєбради, 1934), Л.

Окіншевича (“Вступ до науки про право і державу”. — Мюнхен, 1949).

Ясна річ, розширення кола джерел, які залуговували на включення до збірки, може обмежуватись, так би мовити, її обсяговими можливостями. Та саме у зв’язку з цим постає й третя проблема: *в якому обсязі мають відтворюватись твори, вміщені в “Антології”?* Видається, що цей обсяг повинен бути необхідним і достатнім для того, аби читач зміг дістати чітке уявлення насамперед про а) вихідні, світоглядно-методологічні й філософсько-правові позиції автора і б) зміст і аргументи на підтримку тієї доктрини (концепції), яку цей автор поділяє чи пропонує.

З огляду на це, ми не впевнені, що у даному томі виправдане, скажімо, відтворення уривків з чотирьох праць Є. Спекторського (а на це знадобилось 80 сторінок), у тому числі – з його книги “Проблема соціальної фізики в XVII столетии”, яка має здебільшого історико-соціально-філософський характер. Чи не доречніше було б використати відповідний “листаж” для публікації творів хоча б декотрих з тих учених, про яких щойно йшлося?

А втім, усі висловлені тут міркування й побажання мають здебільшого рекомендаційно-конструктивний характер; якісь із них, можливо, стануть у пригоді упорядникам наступних томів “Антології”.

Підсумовуючи ж загальне враження від рецензованої книги, на додаток до оцінки, викладеної вище, зауважимо: започаткувавши історично значущу для української юриспруденції справу, Інститут держави і права ім. В. М. Корещького ще раз переконливо продемонстрував фундаментальність результатів своєї діяльності – властивість, якою й має відзначатись продукція дослідницьких установ Національної академії наук України.

Список літератури

1. Антологія української юридичної думки. Том I. Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права / Редкол.: Шемчушенко Ю. С. (голова) та ін. Упорядники: Бабкін В. Д., Усенко І. Б., Пархоменко Н. М. – К.: Видавничий Дім “Юридична книга”, 2002. – 568с.